

Пленарнае паседжанне

Алег Трусаў,

кандыдат гістарычных навук,

УМІК,

Мінск, Беларусь

РОЛЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ Ў ФАРМІРАВАННІ НАЦЫЯНАЛЬнай ЭЛІТЫ

Любая цывілізацыя мае свае асноўныя прыкметы. Да іх можна аднесці наяўнасць дзяржавы, гарадоў, манументальнай архітэктуры і пісьмовасць, бо кіруючая эліта павінна назапашваць і перадаваць дакладную інфармацыю ва ўсіх сферах свайго жыцця.

Наяўнасць пісьмовасці адразу прыводзіць да стварэння літаратурнай мовы, якую ведае і можа ёй карыстацца эліта грамадства, як духоўная, так і свецкая, і мовы "народнай", якая распадаецца на шматлікія мясцовыя дыялекты.

На тэрыторыі Беларусі першая дзяржава - Полацкае княства - узнікла ў IX ст. на базе адной з асноўных крывіцкіх племянных групаў - палачанаў.

У гэты перыяд у Еўропе на VIII - XIII ст. прыпадае малы кліматычны оптымум-пацяпленне, што прывяло да ўзнікнення "эпохі вікінгаў", якая паспрыяла з'яўленню і фарміраванню шмат якіх еўрапейскіх дзяржаў і актыўнаму распаўсюджванню ў Усходняй і Паўночнай Еўропе хрысціянства.

У гэты час узнікае Полацкае славянскае гарадзішча на месцы пасялення балтаў (спачатку днепра-дзвінская, а потым банцэраўская археалагічныя культуры). Славянскае племя крывічоў заняло Полаччыну ў VIII - IX стст. У гэты перыяд у крывічоў, як і ў некаторых іншых славянскіх плямёнаў, назіраецца працэс пераходу ад ваеннай дэмакратыі да раннефеадальнай дзяржавы і пачынаюць складацца мясцовыя племянныя, а потым і дзяржаўныя эліты.

Ёсць меркаванне, што імя старэйшыны роду Крыў пасля аб'яднання родаў пад яго кіраўніцтвам перайшло на вялікае племя. Але кіруючае племя і род - заўжды заставаліся ў цэнтры. Гэты род і ёсць

першапачатковая старабеларуская эліта, якая выбрала для свайго сталага жыцця горад на Дзвіне - Полацк. Іншыя роды, а пазней і плямёны крывічоў пайшлі далей і стварылі такія этнічныя групы як ізборскія, смаленскія, а пазней і волжскія крывічы. Але доўгі час аж да XIII ст. Полацк быў для іх гістарычным і духоўным цэнтрам. У гэты час існавала і крывіцкая народная мова, на якой размаўлялі ўсе людзі Полацкай, Смаленскай і Цвярскай дзяржаваў, а таксама жыхары Пскова, які надоўга патрапіў у склад Ноўгарадскай дзяржавы, але ў XIV ст. набыў незалежнасць.

Крывічы паступова асімілявалі дняпроўскіх балтаў і стварылі новую этнічную супольнасць, якая, дзякуючы крывіцкай мове, стала славянскай.

У 862 годзе крывічы разам з іншымі плямёнамі запрашаюць да сябе варагаў, а потым разам з кіеўскім князем варагам Алегам у 882 і 907 гадах робяць ваенныя выправы на Канстанцінопаль, дзе знаёмяцца з высокай візантыйскай культурай.

У X стагоддзі Полацкая дзяржава выступае адным з галоўных канкурэнтаў Ноўгараду і Кіеву за кантроль над шляхам з "варагаў у грэкі", і мы ведаем кіраўніка полацкай кіраўнічай эліты варага Рагвалода і яго дачку Рагнеду. Такім чынам стварылася мясцовая варажска-крывіцкая эліта, якая потым і заснавала асобную полацкую дынастыю.

На якой мове размаўлялі Рагвалод і яго дачка Рагнеда? Мы не ведаем, хто была жонка Рагвалода, але не выключана, што мясцовая жанчына, бо варагі вельмі рэдка бралі з сабою ў ваенныя ці гандлёвыя паходы жанчын.

Вядома, што Рагвалод ведаў сваю родную мову і потым засвоіў крывіцкую. Магчыма, што і Рагнеда магла ведаць мову бацькі. Такім чынам, вытокі нашай старабеларускай эліты сягаюць у X стагоддзе, прычым спачатку яна была двухмоўная, але неўзабаве крывіцкая мова стала адзінай.

Часовая страта незалежнасці пасля захопу Полацка кіеўскім князем Уладзімірам не спыніла полацкую дзяржаўнасць, бо пасля замаху на сваё жыццё Уладзімір выслаў Рагнеду з малым сынам Ізяславам на Полаччыну ў горад Ізяслаў, названы ў гонар малога князя, ад якога пайшла развівацца дынастыя полацкіх князёў.

У 988 годзе Уладзімір прымае хрысціянства візантыйскага ўзору. Полацкая эліта гэты крок падтрымала адразу, бо Рагнеда прыняла манашаскі пастрыг пад імем Анастасія і заснавала ў Заслаўі першы жаночы манастыр, дзе памерла ў 1000 г. Аднак у Полацку, у адрозненне ад Кіева і Турава, гвалтоўнага прыняцця новай веры не

было, і простае насельніцтва доўгі час верыла ў старых багоў, а іх жрацы-валхвы нават выступалі супраць хрысціянства ў Полацку. Полацкія князі не хрысцілі прымусова сваіх саюзнікаў ліваў, латгалаў, летапісную літву і іншых.

Галоўная перавага хрысціянства для мясцовай эліты - гэта авалоданне пісьмом і вялікай антычнай і візантыйскай культурна-гістарычнай спадчынай.

Да сярэдзіны XII ст., калі Кіеўская Русь канчаткова распалася на асобныя самастойныя княствы, на Беларусі склаліся тры моўныя варыянты, якія і леглі ў XIII ст. у аснову сённяшняй беларускай мовы:

1) мова мясцовых плямёнаў: крывічоў, дрыгавічоў і радзімічаў, якія і склалі аснову новага беларускага этнасу.

2) стараславянская, альбо царкоўнаславянская мова, а дакладней салунскі дыялект старамакедонскай мовы, на якую ў IX ст. Кірыл і Мяфодзій пераклалі з грэцкай мовы Біблію. Да нас гэтая мова прыйшла ў канцы X ст. у старабалгарскім варыянце разам з кірылічным алфавітам. Аднак тутэйшыя насельнікі яе не разумелі, і таму мясцовыя адукаваныя людзі паступова беларусізавалі яе.

3) пісьмовая свецкая старабеларуская мова, на якой вялі справаводства, пісалі мастацкія творы і выкладалі ў школах. Гэта мова Ефрасінні Полацкай, Кірылы Тураўскага і славянскіх святароў Рыгора і Фамы.

З'явілася мясцовае летапісанне - Полацкі і Смаленскі летапісы. Умелі чытаць і пісаць і простыя людзі, асабліва гараджане. Пра гэта сведчаць берасцяныя граматы, знойдзеныя ў Смаленску, Віцебску і Мсціславе.

У XII ст. беларуская эліта наладзіла цесныя сувязі з Візантыяй. Смаленскі князь Раман стварыў гарадскія вучэльні, дзе выкладалі настаўнікі, запрошаныя з Візантыі і краін Заходняй Еўропы.

Такая ж сітуацыя склалася і ў Кіеве, дзе актыўна фармавалася свая стараўкраінская мова, вельмі блізкая, як і зараз, да беларускай.

Да сярэдзіны XII ст. з летапісаў знікаюць назвы старабеларускіх плямёнаў; так, крывічы згадваюцца апошні раз у 1128 г., а полацкія князі называюць крывіцкімі ў 1140 і 1162 гг.

Спецыфічнай прыкметай старабеларускай эліты была роля жанчын, якія былі адукаванымі і ўплывалі на палітычную сітуацыю, пачынаючы ад Рагнеды. У гэтым яны абралі прыклад з Візантыі, дзе ў XII ст. існавала шмат адукаваных жанчын, у тым ліку жонкі і сёстры імператараў.

У XIII ст. палітычная і эканамічная сітуацыя ў Усходняй Еўропе вельмі змянілася. На мяжы XII і XIII стст. у Прыбалтыцы з'явіліся

крыжакі. У вусці Дзвіны яны заснавалі г. Рыгу, адабралі ў Полацка яго калоніі Герцыке і Кукенойс і закрылі прамы гандлёвы шлях у Балтыйскае мора, але неўзабаве падпісалі гандлёвыя пагадненні з Полацкам, Віцебскам і Смаленскам. Менавіта ў гэтых граматах мы ўжо бачым некаторыя адметныя рысы, уласцівыя жывой "народнай" беларускай мове. У гэтых гарадах немцы стварылі свае гандлёвыя цэнтры і збудавалі першыя на беларускай зямлі каталіцкія касцёлы ў Полацку і Смаленску. Пачаўся і ўплыў аднаго з паўночна-нямецкіх дыялектаў (верхнянямецкай мовы) на беларускую мову, асабліва ў галіне гандлю, мастацтва і будаўніцтва. У гэты час у Панямонні ўзніклі новыя моцныя беларускія гарады, і сярод іх на першае месца выйшаў Наваградак. Беларускі князь Мікола Ермаловіч паведамляе, што ўжо ў 1119 годзе Наваградак быў незалежны ад Кіева, а ў 1228 годзе войскі навагародцаў разам з тураўцамі і пінянамі ваявалі супраць Данілы Галіцкага. Вядома і імя навагародскага князя: Ізяслаў, а ў 50-60 гадах XIII ст. існавала і дзяржава - Навагародская зямля. У XII ст. тут была збудавана віцебскімі і полацкімі майстрамі мураваная Барысаглебская царква. Мясцовая эліта была вельмі багатай і жыла лепей, чым у Кіеве.

Пасля 1237 года значная частка ўсходнеславянскіх княстваў разам з Кіеўскім трапіла ў склад новай імперыі - Залатой Арды. Тады навагародская эліта запрасіла на княскі пасад з тэрыторыі літвы вядомага ваяра Міндоўга. Менавіта ён і стаў заснавальнікам новай дзяржавы Вялікага Княства Літоўскага.

Летапісная літва - гэта адно з нешматлікіх балцкіх плямёнаў, суседзяў беларусаў у XII - XIII стст. Мы ж не ведаем, на якой мове гаварылі гэтыя людзі, ці была яна блізкай да мовы прусаў, яцвягаў ці жамойтаў, але ёсць меркаванні, што тут не абышлося і без фінаўгорскага ўплыву (бо зусім недалёка жылі лівы, даннікі і саюзнікі Полацка).

Аднак слядоў мовы гэтага племені ў беларускай мове не засталася, бо яна была даволі хутка асімілявана беларускай. Ужо сын Міндоўга Войшалк стаў праваслаўным манахам, заснаваў манастыр і, вядома, гаварыў на старабеларускай мове і ўмеў на ёй чытаць і пісаць. Такім чынам новая частка беларускай эліты балцкага паходжання засвоіла нашу мову і яна стала адзінай дзяржаўнай мовай у ВКЛ.

"У часы князя Гедыміна Летапісная Літва, ядро ВКЛ - гэта Верхняе і Сярэдняе Панямонне - вобласць з беларускімі гарадамі Наваградкам, Гародняй, Слонімам, Ваўкавыскам, Вільняй і мяшанай беларуска-балцкай вясковай ваколіцай. На поўначы Літвы жыло

шчыльнай масай балцкае, пераважна летувіскае насельніцтва, якое было язычніцкім і не мела гарадоў, на поўдні - беларускае з ужо трывалымі хрысціянскімі традыцыямі і развітымі гарадамі. Паміж двума этнічнымі масівамі не існавала выразнай мяжы, а мелася шырокая кантактная зона, у якой мясцовыя балты паступова беларусізаваліся". З гэтым выказваннем вядомага беларускага гісторыка Алеся Краўцэвіча нельга не пагадзіцца. У язычніцкай частцы Літвы сваёй пісьмовай мовы не было.

Толькі з канца XIV ст. пісьмовая культура ўвайшла ва ўнутранае жыццё Літвы і склаўся комплекс крыніц, якія больш падрабязна адлюстроўваюць рэаліі краіны (Летувы).

Пасля Крэўскай уніі, калі Ягайла стаў польскім каралём і са сваім беларускім дваром пераехаў у Кракаў, старабеларуская мова значна паўплывала на польскую і дапамагла ёй пазбавіцца ад шматлікіх нямецкіх запазычанняў.

У сваю чаргу на Беларусь пашырыла свой уплыў каталіцкая царква, якая прынесла нам латынь, і мы маем шмат лацінізмаў, асабліва ў XVI - XVIII стст., калі існавала лацінамоўная сістэма адукацыі. У гэты час з'явілася так званая беларуская рэдакцыя царкоўна-славянскай мовы, што прыкметна адрознівала мову беларускіх тэкстаў ад мовы рэлігійных помнікаў тагачаснай Маскоўскай дзяржавы. Аб гэтым сведчыць мова такіх твораў канфесійнай літаратуры XV ст., як "Жыцце Аляксея, чалавека божага", "Пакуты Хрыста", "Аповесць аб трох каралях-вешчунах".

Асноўнымі цэнтрамі беларускай юрыдычна-дзелавой пісьменнасці з'яўляліся дзяржаўныя, прыватнаўласніцкія і магістрацкія канцылярыі.

Найважнейшыя дзяржаўныя акты, прывілеі і іншыя дакументы зацвярджала вялікакняжацкая канцылярыя ў Вільні, якая мела свой уласны архіў (Метрыку). Большасць актаў і грамат Вялікага Княства Літоўскага ў XIV - XVI стст. былі напісаны кірыліцай на старабеларускай мове.

Прамежкавае становішча паміж юрыдычна-дзелавой пісьменнасцю са старабеларускай моўнай асновай і канфесійнай пісьменнасцю з царкоўнаславянскай мовай займала мова свецкіх мастацка-літаратурных твораў. У пачатку XVI ст. Ф. Скарына ўвёў родную беларускую мову ў Біблію і гэтым самым паказаў яе раўнапраўе з класічнымі кананічнымі мовамі - лацінскай, грэчаскай, старажытнаўрэйскай.

З усіх жанраў беларускай літаратуры перыяду яе станаўлення найбольш дынамічна развіваліся летапісы.

Беларуска-літоўскія летапісы паводле свайго складу, зместу і формы падзяляюцца на 4 асноўныя групы: "Летапісец вялікіх князёў літоўскіх", Беларуска-літоўскі летапіс 1446 г., "Хроніка Вялікага княства Літоўскага і Жамойцкага", "Хроніка Быхаўца".

Упершыню грунтоўны аналіз гэтых і іншых летапісаў зрабіў знакаміты беларускі гісторык Мікалай Улашчых.

Аднак пасля Люблінскай уніі, калі ВКЛ страціла Беласточчыну і Украіну, сітуацыя стала пагаршацца. У гэты час Польшча зрабіла польскую мову дзяржаўнай. Паступова і польскі касцёл перайшоў з латыні на польскую мову. Сярод беларускіх магнатаў і шляхты польская мова праз каталіцкі касцёл стала мовай зносінаў і ў прыватным жыцці. Вялікі ўдар нашай мове нанесены вайной з Масковіяй у 1654 - 1667 гадах калі быў знішчаны беларускі горад, а яго жыхары альбо загінулі, альбо былі вывезены ў Расію як палонныя.

Пэўную ролю ў захаванні роднай мовы адыграла ўніяцкая царква, але і яна паступова паланізавалася. У 1697 годзе адзінай дзяржаўнай мовай у ВКЛ стала польская, а Рэч Паспалітую суседзі, асабліва Расія, сталі называць Польшчай. У XVIII ст. беларуская эліта называла сябе ліцвінамі, але гаварыла і пісала па-польску. Носьбітамі беларускай мовы заставаліся сяляне і мяшчане (асабліва праваслаўныя і ўніаты). Але горад наш пасля трагедыі XVII ст. перастаў быць беларускім, бо больш паловы гараджан складалі яўрэі, а культурная эліта паступова апалячылася.

Цікава, што пасля раздзелаў Рэчы Паспалітай у Расійскай імперыі да 1830 - 1831 гг. на беларускіх землях праводзілася татальная паланізацыя, асабліва ў сістэме адукацыі, пачынаючы з Віленскага ўніверсітэта. Пасля задушэння паўстання паланізацыю спынілі і пачалі з'яўляцца першыя літаратурныя творы на беларускай мове, прычым напісаныя "лацінкай".

Новы этап у развіцці сучаснай беларускай мовы адыгралі дзве падзеі XIX ст., 1861 - год адмены прыгону і новае паўстанне 1863 - 1864, якое прынесла на Беларусь татальную русіфікацыю. Былыя "ліцвіны"; нашчадкі старабеларускай эліты ВКЛ, падзяліліся на "красовых палякаў", беларусаў і літоўцаў.

Трэба сказаць, што частка беларускай шляхты, асабліва дробнай, акрамя польскай ведала і мову сваіх сялян - беларускую. Пра гэта сведчаць вынікі перапісу 1897 года. Напрыклад, нават у Віленскай губерні трэцяя частка ўсіх дваранаў прызнала сваёй роднай мовай беларускую.

Вялікую ролю ў з'яўленні беларускай нацыянальнай свядомасці адыграла Першая руская рэвалюцыя і Першая Сусветная вайна.

25 сакавіка 1918 года новая беларуская эліта, у асноўным беларускамоўная, у Менску абвясціла БНР. Беларуская мова стала дзяржаўнай спачатку ў БНР, а потым і ў БССР. Пасля падзелу Беларусі ў 1921 годзе паміж Расіяй і Польшчай склаліся дзве эліты, якія гаварылі па-беларуску. Заходнебеларуская - з цэнтрам ў Вільні, якая стварыла Таварыства беларускай школы, і савецкая - у БССР, што стварыла Інбелкульт і пачала беларусізацыю ў другой палове 20-х гадоў мінулага стагоддзя.

Аднак ужо ў 30-я гады ХХ ст. пачаліся сталінскія рэпрэсіі ў БССР і пераслед беларускіх патрыётаў у Польшчы.

Другая Сусветная вайна спачатку прывяла да прымусовага аб'яднання Беларусі ў верасні 1939 г., потым да страты Віленшчыны і Беласточчыны, да шматлікіх ахвяраў сярод беларускіх эліт і да халакосту, калі значна змяняўся нацыянальны склад насельніцтва ў беларускіх гарадах і мястэчках.

Пасля вайны адбылося масавае перасяленне спаланізаванага, каталіцкага насельніцтва Беларусі ў ПНР, а беларускія гарады, і асабліва сталіцу Мінск, пачалі засяляць вяскоўцамі з розных рэгіёнаў Беларусі. На кіруючыя пасады прысылалі рускамоўных прадстаўнікоў з іншых рэспублік СССР, якія не мелі сваёй нацыянальнай адметнасці і лічылі сябе савецкімі людзьмі.

Значную частку вясковай беларускай моладзі вывезлі на пастаяннае жыццё ў Калінінградскую вобласць, Данбас, Карэлію, Казахстан, на шматлікія камсамольскія будоўлі. Беларусь ператварылася ў вялікую вайсковую базу з атамнай зброяй, сюды прыехалі тысячы вайскоўцаў з сем'ямі, якія ваража ставіліся да ўсяго беларускага.

У 1959 годзе пачалася новая хваля русіфікацыі, быў зменены закон аб адукацыі ў БССР, бацькі маглі вызваляць сваіх дзяцей, асабліва калі яны аднекуль прыехалі ў Беларусь, ад вывучэння беларускай мовы і літаратуры. Усе беларускамоўныя школы да 1961 года ў вялікіх і малых беларускіх гарадах былі закрытыя, а ў ВНУ ўжо з 30-х гадоў ХХ ст. усе прадметы выкладаліся толькі па-руску. Аднак ужо ў 70-х гадах пачалі з'яўляцца прыкметы і асобы будучага нацыянальнага адраджэння, асабліва ў Мінску. Гэта былі беларускія пісьменнікі, журналісты, філолагі, гісторыкі і краязнаўцы, а таксама мастакі.

Савецкая таталітарная сістэма нанесла ўдар па "беларускіх нацыяналістах" у 1973 годзе. Некаторых зволілі з працы, некаторым не дазвалялі працаваць па спецыяльнасці, але дзякуючы палітыцы кіраўніка Беларусі Пятра Машэрава нікога не зняволілі і справу, як кажуць, "паклалі пад сукно". У пачатку 80-х гадоў да старэйшага пакалення, сімвалам якога былі пісьменнікі Уладзімір Караткевіч, Ніл

Гілевіч, гісторыкі і археолагі Мікола Улашчык, Міхась Чарняўскі, Міхась Ткачоў, мастакі Яўген Кулік і Мікола Купава, краязнавец Мікола Ермаловіч, мастацтвазнавец Зянон Пазняк, далучалася студэнцкая моладзь. Узніклі моладзевыя аб'яднанні "Майстроўня", "Талака", "Паходня" і іншыя.

Новыя зрухі ў свядомасці беларускай эліты пачаліся ў часы "перабудовы" ў СССР, калі аслабла цензура і пачалося нацыянальнае адраджэнне ў прыбалтыйскіх рэспубліках.

У 1988 годзе ўзнік БНФ, а ў 1989 годзе - ТБМ. Лідары і большасць сяброў гэтых арганізацый не баяліся гаварыць і пісаць па-беларуску. Яны пачалі ствараць у гарадах беларускамоўныя класы і школы. У Мінску ўзнік першы ў краіне беларускамоўны гуманітарны ліцэй.

У пачатку 1990 года быў прыняты "Закон аб мовах у БССР", і беларуская мова атрымала статус дзяржаўнай. Пасля выбараў у Вяроўны Савет БССР XII склікання ў савецкім беларускім парламенце загучала беларуская мова, прычым не фармальна, як раней, а нязмушана, як мова палітычнай і культурнай эліты, якая імкнулася да незалежнасці сваёй краіны.

Пасля атрымання незалежнасці беларуская мова паступова пашыраецца ва ўсіх сферах грамадскага і культурнага жыцця Рэспублікі Беларусь. У 1994 - 1995 гг. 70 % усіх першакласнікаў у Беларусі ўжо вучыліся па-беларуску. Аднак у краіне знайшліся сілы, што атрымалі вялікую падтрымку ў суседняй Расіі, якая ўжо тады праводзіла русіфікатарскую палітыку не толькі сярод шматлікіх народаў на сваёй тэрыторыі, але і ў суседніх краінах.

Так стварылася постсавецкая, рускамоўная, "кампрадорская" буржуазія з ліку былых камуністычных і камсамольскіх лідараў. Яны ў свой час пакінулі калгасную вёску, перасяліліся ў савецкія рускамоўныя гарады і вельмі хацелі стаць не толькі "тоже рускімі", але "рускімі са знакам якасці".

Як гэта нагадвала "крэсовых палякаў" на "крэсах Усходніх" у перыяд "санацыі"!

Захапіўшы ўладу ў 1994 годзе, яны знішчылі дзяржаўную гістарычную сімволіку, падралі на шматкі бел-чырвона-белы сцяг і правялі т.зв. рэфэрэндум у 1995 годзе. У 1998 годзе ўнеслі такія змены ў "Закон аб мовах", што можна было зусім не карыстацца дзяржаўнай беларускай мовай. За гэта з Расіі ім ішла танная нафта і газ, а таксама бясконцыя крэдыты.

Аднак 20 год незалежнасці прывялі да значнай змены ў самасвядомасці насельніцтва Беларусі, асабліва сярод моладзі, якая не

жыла ў СССР і ніколі не імкнулася жыць і працаваць у Расіі, у адрозненне ад сваіх бацькоў. Беларуская мова і культура страцілі свой "вясковы", "калгасны" характар, а сталі элітным гарадскім "брэндам", асаблівай прыкметай элітнасці на фоне "трасянкі" і правінцыйнай рускай мовы і яе ненарматыўнай лексікі.

Зараз мы маем у нашым грамадстве такую з'яву, як у XVII ст., калі беларуская эліта звярнула ўвагу на польскую мову і польскую культуру як заходнееўрапейскую традыцыю, традыцыю больш блізкую і зразумелую, чым усходнюю маскоўскую, ці паўднёва-турэцкую.

Пасля падзеяў на Украіне, калі рускую мову зрабілі зноў імперскай прыкметай "збірання рускіх земляў", і калі дзейнічае лозунг: "Дзе гучыць руская мова, там і ёсць Расія", - наша эліта з мэтай свайго захавання павінна зразумець, што яе асноўная мова, мова ў сям'і і побыце - гэта менавіта беларуская мова.

Толькі беларуская мова можа аб'яднаць усіх грамадзян Беларусі незалежна ад рэлігіі і сацыяльнага паходжання ў справе захавання сваёй незалежнасці і дабрабыту. Таму лёс нашых дзяцей і ўнукаў залежыць ад таго, на якой мове будзе размаўляць будучая беларуская эліта пасля таго, як яна неўзабаве зменіць сённяшнюю, якая ўжо не ў стане адэкватна ўспрымаць геапалітычную сітуацыю, што склалася ў Еўропе ў мінулым годзе.